

مؤلفه‌های

فرهنگی چشم‌انداز

نیازمند تبیین و تدقیق است

دکتر مهدی ناظمی اردکانی عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین(ع)

مقدمه:

نقش اصلی چشم‌انداز آن است که هر فردی از جامعه به نگاه و اندیشه‌ای کلان دست یابد و خود را در بستر گستره فعالیت‌های خرد و کلانی که باید برای تحقق اهداف و آرمانهای کشور صورت پذیرد جایابی کرده و با انجام وظیفه‌ای که درخور اوست، ایفای تعهد و مسئولیت نماید.

ماهیت چشم‌انداز باید به گونه‌ای باشد که ادراک و انگیزه تلاش‌های منظم و منسجم و هماهنگ به سوی اهداف کلان جامعه و آرمانهایی که فلسفه وجودی انقلاب اسلامی و جمهوری اسلامی و سازمانهای مختلف را شکل می‌دهند، در همه سطوح مدیریتی جامعه از فرد و گروه و سازمان را شکل دهد.

چشم‌انداز به شدت با برنامه‌ریزی مرتبط است. راهبردها و برنامه‌های بلند مدت و میان مدت براساس اهدافی که در مجموع، چشم‌انداز را می‌سازند، گام‌هایی هستند که مسیر سیر را برای رسیدن به چشم‌انداز مشخص می‌کنند.

«زمینه‌سازی و دستیابی به اجماع ملی در مورد باورها و مسیر حرکت بلند مدت توسعه ایران و ایجاد اراده سیاسی لازم و مسئولیت پذیری سطح بالا، در قبال اصلاحات اساسی در باورها و اقدام‌ها و حفظ و دفاع از یکپارچگی ملی

از: رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه، رسیدن به اشتغال کامل، دوری از فقر، برخوردار از رفاه، توسعه کارآمد

مؤلفه‌ها و متغیرهای بعد فرهنگی عبارتند از: متکی به اصول اخلاقی و ارزشهای اسلامی، ملی و انقلابی، الهام بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام با تحکیم الگوی مردم سالاری دینی، جامعه اخلاقی، نواندیشی، پویایی فکری و اجتماعی، تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای براساس تعالیم اسلامی و اندیشه‌های امام خمینی(ع) اینارگر، مؤمن، متعهد به انقلاب و نظام اسلامی و شکوفایی ایران و مفتخر به ایرانی بودن

مؤلفه‌ها و متغیرهای بعد اجتماعی عبارتند از: عدالت اجتماعی، آزادیهای مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسانها، بهره‌مند از امنیت اجتماعی و قضایی، برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فن آوری، امن، برخوردار از سلامت و امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فساد، تبعیض، بهره‌مند از محیط زیست مطلوب، برخوردار از وجدان کاری، انضباط، روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی.

مؤلفه‌ها و متغیرهای بعد سیاسی عبارتند از: مستقل، مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه جانبه و پیوستگی مردم و حکومت، دارای الگوی مردم سالاری دینی، دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان براساس اصول عزت، حکمت و مصلحت.

جامعیت مؤلفه‌ها و متغیرها:

شناسایی و احصاء همه مؤلفه‌ها و متغیرهایی که ابعاد مختلف سیاسی و

متکی بر نقاط قوت قانون اساسی کشور، فلسفه وجودی چشم‌انداز را مستدل می‌نماید» (مبانی نظری برنامه چهارم توسعه، ۱۳۸۴، ص ۵۹۹)

هر اندازه مؤلفه‌های مختلف چشم‌انداز و به خصوص مؤلفه‌های فرهنگی آن موجبات ادراک روشن و مشترک عمومی در جامعه را فراهم سازد؛ چشم‌انداز ترسیم شده به فلسفه وجودی خود نزدیک تر خواهد بود.

مؤلفه‌های اصلی چشم‌انداز:

در چشم‌انداز بیست ساله کشور وضعیت مطلوب و ممکن برای چهار بُعد یا چهار نظام اقتصادی و سیاسی و اجتماعی و فرهنگی است بدین ترتیب آمده است که: در بُعد اقتصادی: جایگاه اول اقتصادی در سطح منطقه.

در بُعد اجتماعی:

جایگاه اول علمی و فن آوری در سطح منطقه

در بُعد سیاسی: دارای تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل در بُعد فرهنگی: الهام بخش در جهان اسلام، با هویت اسلامی و انقلابی.

برای هریک از ابعاد، مؤلفه‌ها و متغیرهایی و در بعد اقتصادی به صورت خاص یک مورد شاخص برشمرده شده است.

مؤلفه‌ها و متغیرهای بعد اقتصادی عبارتند

چشم‌انداز
به شدت با برنامه‌ریزی
مرتبط است. راهبردها و
برنامه‌های بلند مدت و
میان مدت براساس اهدافی
که در مجموع، چشم‌انداز
را می‌سازند، گام‌هایی
هستند که مسیر سیر را
برای رسیدن به چشم‌انداز
مشخص می‌کنند

بازگشت به

اعتماد به نفس

بازگشت به اعتماد به نفس

فرهنگی و اقتصادی و سیاسی جامعه را به صورت جامع در بر بگیرد و چارچوبی راهنما برای هدفگذاری و سیاستگذاری و برنامه‌ریزی کشور را بسازد در یک چشم‌انداز به عنوان اولین الزام تحقق آن چشم‌انداز می‌باشد.

فراهم شدن فهم مشترک و عمومی و زمینه‌سازی برای ایجاد عزم ملی در گرو آن است که چشم‌انداز از خود، جامعیت لازم را نشان دهد و از فراهم شدن هرگونه ابهام و ابهام‌جویی جلوگیری نماید.

مفاهیمی که از ابعاد، مؤلفه‌ها و متغیرهای برشمرده شده در چشم‌انداز در اذهان خواص و عوام جامعه شکل می‌پذیرد باید از چنان روشنی برخوردار باشد که به خوبی مورد تصدیق قرار گرفته و به جان‌ها بنشیند تا عزم و اراده ملی شکل پذیرد.

امروزه کشورمان در راه رسیدن به چشم‌انداز در مرحله گذار قرار گرفته است. هر جامعه‌ای که در مرحله گذار قرار می‌گیرد از آنجا که برای رسیدن به وضعیتی نو با تغییرات و نوسانات شدید و فراگیر در ابعاد مختلف روبرو خواهد شد، باید این وضعیت نو و چشم‌انداز در عالم ذهن همه مردم و بخصوص مدیران و رهبران جامعه از چنان اتقان و شفافیت برخوردار باشد که عدم انسجام بیرونی و شدت تغییرات و نوسانات جدید در مقابل انسجام

ادراکی و مفهومی و ارادی آنها نه تنها مؤثر واقع نشود بلکه قابل مدیریت و کنترل شده و ضعیف‌ها، جای خود را به قوت‌ها داده و از تهدیدات پرهیزو از فرصت‌ها به خوبی استفاده گردد. (عظیمی، حسین، ۱۳۷۴)

حضرت امام خمینی (ره)
در تبیین جایگاه
و نقش استراتژیک فرهنگ
در توسعه ملی
می‌فرمایند:
فرهنگ مبدأ همه
خوشبختی‌ها و بدبختی‌های
ملت است و در رأس همه
اصلاحات، اصلاح
فرهنگ است

داشت، در ذهن جامعه کنونی، یک الزام و شرط اساسی است.

اگر فهم و درکی که از چشم‌انداز در ذهن عموم مردم و به خصوص مدیران خرد و کلان جامعه حاصل می‌شود.

همین جامعه کنونی به همراه بسط و قبض‌هایی در اجزائی از آن باشد بدین ترتیب عزم و انگیزه کامل و درستی فراهم نمی‌گردد و آمادگی لازم برای تصمیم‌گیریها و سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های اثربخش تأمین نمی‌شود.

تحقق هر چشم‌انداز و به تبع آن اجرای هر برنامه توسعه، مستلزم مدیریت و هدایت توسعه یافته می‌باشد. مرحله گذار با تحول در ساختارهای کلان اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی جامعه همراه است.

مرحله گذار با نوسانات شکننده و تجدید ساختارها و نظام‌ها همراه می‌باشد که در صورت ضعف در ادراک و شناخت چشم‌انداز و الزامات تحقق آن و فقدان مدیریت و هدایت مرحله گذار، ممکن است، ناخواسته فرایند توسعه به بیراهه کشیده شده و نتایجی معکوس به همراه داشته باشد.

حضرت امام خمینی (ره) در تبیین جایگاه و نقش استراتژیک فرهنگ

در توسعه ملی می‌فرمایند: فرهنگ مبدأ همه خوشبختی‌ها و بدبختی‌های ملت است و در رأس همه اصلاحات، اصلاح فرهنگ است.

تاکنون مؤلفه‌ها و متغیرها و شاخص‌هایی که به صورت جامع و مانع بتوان بر اساس آنها وضعیت موجود فرهنگی کشور را مورد ارزیابی و هدف‌گذاری قرار داد و وضعیت مطلوب فرهنگی را بدست داد، ارائه نشده است.

مرور مصوبات گذشته و دیدگاه‌های حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری و سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه منبعت از چشم‌انداز بیست ساله مصوب کشور و شاخص‌های فرهنگی مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی و مؤلفه‌ها و متغیرهای احصا شده در پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان نشانگر آن است که در خصوص احصاء و تنظیم مؤلفه‌ها و متغیرهای فرهنگی چشم‌انداز، لازم است تلاش تبیینی مؤثر صورت پذیرد.

(وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، نظام توسعه فرهنگ عمومی، ۱۳۸۳، ص ۱۸۵-۲۰۰)
مؤلفه‌ها و متغیرهای فرهنگی و اجتماعی مورد توجه قرار گرفته توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی عبارت است از: حفظ و احیای معنویات و اخلاق اسلامی و نفی مادی‌گرایی و تجمل‌گرایی، بسط و گسترش عدالت اجتماعی، آزادی

مشروع، استقلال
طلبی، پیوند دین و
سیاست و عدم جدایی
آن التزام عملی به
دین اسلام، عمل به
تکلیف، مشروعیت
الهی نظام اسلامی،
حفظ کیان خانواده
و تأکید جایگاه زنان
و جوانان و نخبگان
کشور، خودکفائی
علمی و نهضت
نرم‌افزاری، وجدان
کاری، ظلم ستیزی،
مشارکت سیاسی و
اجتماعی و فرهنگی،
کارآمدی حفظ نظام
اسلامی، اولویت حفظ

فراهم شدن فهم مشترک و عمومی و زمینه‌سازی برای ایجاد عزم ملی در گرو آن است که چشم‌انداز از خود جامعیت لازم را نشان دهد و از فراهم شدن هرگونه ابهام و ابهام جلوگیری نماید

داشته باشد.

نظام اسلامی، ایثار و شهادت طلبی، مسئولیت
پذیری، خدمت‌رسانی به مردم، وحدت کلمه
احاد ملت و دولت و احترام به قانون و انضباط
اجتماعی (شاخص‌های فرهنگی، مصوب شورای
عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۸۲، صص ۲۸-۲)

مقایسه مؤلفه‌ها و متغیرهای مورد توجه
در سند چشم‌انداز و ویژگیهای جامعه در افق
بیست ساله و آنچه در مصوبه شورای عالی
انقلاب فرهنگی به عنوان شاخص‌های فرهنگی
مصوب سال ۱۳۸۲ ملاحظه می‌شود. معدود
مؤلفه‌های مشترک در واژه‌ها وجود دارد گرچه
بخش زیادی از مؤلفه‌ها از نظر محتوایی به هم
نزدیک می‌باشند.

بدیهی است در این صورت نه تنها عموم
جامعه بلکه کارشناسان و تصمیم‌سازان
و مدیران و برنامه‌ریزی کشور و چه بسا
صاحب‌نظران نیز نمی‌توانند خواسته مصوب
کنندگان را به خوبی دریافت نموده و با یافتن
درک مشترک و مفاهمه لازم در سطوح پایین‌تر
به هدف‌گذاری، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی
و درنهایت فعالیت‌های اجرایی لازم دست
یازند. به خصوص آنکه مؤلفه‌های آمده در
بعد فرهنگی و اجتماعی بیشتر ویژگی کیفی
و آرمانی داشته و برداشتهای کاملاً متفاوت از
آنها امکان شاخص‌پذیری را به آنها نمی‌دهد.
بدین ترتیب تأمین جامع و مانع بودن مؤلفه‌ها
و متغیرهای فرهنگی در سند چشم‌انداز و

سند‌های بالادستی
و پایین دستی آن
ضرورتی اجتناب‌ناپذیر
خواهد بود. به گونه‌ای
که اضافه یا کم کردن
مؤلفه یا متغیری امکان
پذیر نباشد.

مؤلفه‌ها و متغیرهای
هر یک از بعدهای
فرهنگی، اقتصادی،
سیاسی و اجتماعی
باید به گونه‌ای باشد
که براساس آنها،
چشم‌انداز قابل فهم
عموم، قابل حصول،
و دارای قابلیت ارزیابی
چگونگی وصول و
نزدیک شدن به آن را

می‌توان گفت در بعد اقتصادی و علمی و
فن‌آوری وجود گزاره «دست یافته به جایگاه
اول اقتصادی، علمی، فن‌آوری در سطح منطقه
آسیایی جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز،
خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تأکید بر
جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب
و مستمر اقتصادی، ارتقای نسبی سطح درآمد
سرانه و رسیدن به اشتغال کامل» چشم‌انداز
بیست ساله کشور را از این ویژگی برخوردار
نموده است که می‌توان به هدف‌گذاری و
سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی لازم و مناسب برای
رسیدن به جایگاه مقرر در چشم‌انداز پرداخت.

جایگاه امروز اقتصادی، علمی، فن‌آوری
کشور براساس مؤلفه‌ها و متغیرها و
شاخص‌هایی که در چشم‌انداز برشمرده شده
و در حوزه علمی و مدیریتی کشورها وجود
دارد، در افق چشم‌انداز قابل درک عمومی و
مفاهمه می‌باشد و می‌تواند انگیزه بخش بوده
و تلاش‌ها و فعالیت‌های خرد و کلان را از
جهت‌گیری و انسجام لازم برخوردار سازد.

قید زمانی ۲۰ سال برای رسیدن به این جایگاه،
هدف‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های میان مدت در
مقاطع ۵ ساله را سامان می‌بخشد. مدل‌های
ارزیابی برای سنجش مستمر چگونگی وصول
به جایگاه اول اقتصادی و علمی و فناوری قابل
طراحی و اجرا خواهد بود.

سایر مؤلفه‌ها و متغیرهای چشم‌انداز از چنین
ویژگی برخوردار نمی‌باشند. بیشتر از آنکه
ماهیت هدف را داشته باشند و قید زمان و
قابل حصول و ارزیابی و فهم عمومی را بپذیرند

ماهیت آرمان را دارند. در صورتی که چشم‌انداز
باید نقطه واسطی بین آرمان و وضعیت مطلوب
با وضعیت موجود باشد.

مؤلفه‌ها و متغیرهای فرهنگی به طور خاص
و مؤلفه‌ها و متغیرهای اجتماعی و سیاسی، به
گونه‌ای در چشم‌انداز آمده‌اند که به سختی قید
زمان می‌پذیرند. در صورتی که چشم‌اندازی با
افق بلندتر هم بخواهد ترسیم شود چه بسا
همین مؤلفه‌ها و متغیرها باید گنجانده شوند.

هویت اسلامی و انقلابی، الهام بخشی در
جهان اسلام، امن، مستقل، پیوستگی مردم
و حکومت، فعال، مسئولیت‌پذیر، ایثارگر،
نواندیش، مؤمن، رضایت‌مند، متعهد به انقلاب
و نظام اسلامی و شکوفایی ایران، مفتخر به
ایرانی بودن، مؤلفه‌هایی هستند که نیاز به تبیین
کامل برای نقش یافتن آنها در سیاست‌گذاری‌ها
و هدف‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های کشور در
مقاطع پنج ساله دارند.

جداول اهداف برنامه پنج ساله چهارم به
خوبی نشان می‌دهد که چنین مؤلفه‌هایی قابلیت
تأثیرگذاری در نظام هدف‌گذاری و برنامه‌ریزی
کشور نیافته‌اند.

از ۹ جدولی که وضعیت موجود و هدف کشور را
در ابعاد مختلف بیان می‌کند تنها در جدول شماره
۱ به عنوان جدول کلی مقدماتی به ابعاد فرهنگی
و اجتماعی، آن هم به صورت اجمالی پرداخته
شده است. ۸ جدول دیگر به صورت کاملاً و با
بهره‌گیری از شاخص‌های مختلف اقتصادی به
بعد اقتصادی معطوف می‌باشد. (قانون برنامه
چهارم، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۴)

نتیجه‌گیری:

مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی چشم‌انداز به
تبیین مفهومی گسترده و جامعی برای احصاء و
تنظیم و تدقیق در حوزه نگرشی جامعه نیازمنداند
تا بتوانند در هدف‌گذاری و سیاست‌گذاری و
برنامه‌ریزی برنامه توسعه ملی نقش یابند.

منابع:

- عظیمی، حسین، فرهنگ و توسعه ملی (یک تحلیل نظری)، سمینار توسعه فرهنگ، معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، خرداد ۱۳۷۴
- شورای عالی انقلاب فرهنگی، شاخص‌های فرهنگی، ۱۳۸۲
- سند چشم‌انداز در افق ۱۴۰۴، ابلاغیات مقام معظم رهبری، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۲
- قانون برنامه چهارم توسعه، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۴
- نظام توسعه فرهنگ عمومی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۳

